

MINTAQA IQTISODIYOTIDA INNOVATSION RIVOJLANISH (XORIJ TAJRIBASI)

Mamatkarimov Oybek Maruffjon o'g'li.

AndMI Iqtisodiyot yo'nalishi 4- bosqich talabasi.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasini innovatsion rivojlantirish ijtimoiy-iqtisodiy siyosatning ustuvor yo'nalishi hisoblanadi. O'zbekistonning jahondagi iqtisodiy mavqeini yuksaltirish va raqobatbardosh ilm-fanni talab qiluvchi mahsulotlar ishlab chiqarish orqali iqtisodiyotni sifatli rivojlantirish bevosita uning innovatsion faoliyatiga bog'liq. Xorijiy tajriba shuni ko'rsatadiki, innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlik sub'ektlarini qo'llab-quvvatlash, davlat va xususiy innovatsion loyihalarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun shart-sharoit yaratish muayyan tarmoqlarda texnologik yutuqni ta'minlaydigan innovatsion rivojlanishga xizmat qiladi. Shu munosabat bilan maqolada mintaqaviy darajada innovatsion infratuzilmani tashkil etish va rivojlantirish bo'yicha xorijiy tajriba ko'rib chiqiladi. Hududning innovatsion rivojlanishini shakllantirishdan maqsad hududiy, shahar hokimiyatlari, ilmiy-texnikaviy tashkilotlar va tadbirkorlarning integratsiyalashuvidir. Mintaqaviy innovatsion infratuzilmani shakllantirish federal va mintaqaviy hokimiyat organlari uchun muhim vazifa hisoblanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR Mintaqa innovatsion rivojlanishining xorijiy tajribasi. Xorijiy tajribani ko'rib chiqish natijasida xorijda innovatsion infratuzilmani rivojlantirish natijalari bo'yicha quyidagi xulosalarga kelish mumkin: 1. Mintaqa innovatsion rivojlanishini shakllantirish va rivojlantirishga yagona yondashuvga ega bo'lmagan ko'plab mamlakatlar (AQSh, Fransiya, Shvetsiya, Buyuk Britaniya, Germaniya) uchun umumiy bo'lgan narsa tadbirkorlik sub'yektlarining innovatsion faolligini oshirish, iqtisodiyotning real sektoriga, ilmiytadqiqot institutlari, tadbirkorlar va hududiy hokimiyat organlarining o'zaro hamkorligini rag'batlantirish yuqori texnologiyalarni joriy qilishdir. 2. Innovatsion infratuzilma ob'ektlarini shakllantirish va rivojlantirish tendentsiyasi innovatsion iqtisodiyotni rivojlantirishga yordam beradi. 3. Innovatsion infratuzilma tarkibiy qismlarining barqaror to'plami: bilimlarni ishlab chiqarish va uzatish tizimi, davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash, infratuzilma va yuqori texnologiyali innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarish mintaqaning innovatsion infratuzilmasini shakllantirish va rivojlantirishning umumiy modelidir. 4. Ilm-fanni talab qiluvchi va yuqori texnologiyali mahsulotlar yaratish bilan shug'ullanuvchi tadbirkorlarga ko'p bosqichli davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanadi. 5. Mintaqaviy kompaniyalar, ilmiy-tadqiqot institutlari va davlat idoralari (hudud ichida ham, boshqa (bilimni talab qiluvchi) mintaqalar bilan ham) o'rtasida aloqalarning shakllanishi yuqori texnologiyali mahsulotlarni yaratish va ularni xalqaro bozorlarda

tijoratlashtirishga yordam beradi. O'tkazilgan tahlillar turli xorijiy mamlakatlarda innovatsion rivojlanishni shakllantirishning o'ziga xos xususiyatlarini aks ettirish imkonini beradi. Masalan, Fransiyada mintaqa iqtisodiyotini rivojlantirish bo'yicha maqsadli siyosat yuritish tajribasi shakllangan. Xorijiy mamlakatlar mintaqasi innovatsion infratuzilmasining muhim tarkibiy qismi ilmiy-innovatsion parklar bo'lib, ularda kompaniyalar ilmiy-tadqiqot va tajribakonstruktorlik ishlari olib boradilar, startaplar yaratadilar, o'zlarining ilmiy-tadqiqot ob'yektlarini joylashtiradilar va pirovardida innovatsion mahsulotni yaratadilar. Xorijda fan va innovatsion parklardan tashqari biznes-inkubatorlar tarmog'i ham mashhur. Biznes-inkubatorlarning maqsadi rivojlanishning dastlabki bosqichlarida yangi boshlanuvchilar va kompaniyalar uchun zarur bo'lgan biznes xizmatlarini taqdim etishdan iborat. Biznes-inkubatorlarning asosiy g'oyasi intiluvchan tadbirkorlarga biznesni shakllantirishning barcha bosqichlarida – g'oyani ishlab chiqishdan tortib, uni tijoratlashtirishgacha bo'lgan davrda startaplarni amalga oshirishda yordam berishdan iborat. Ilmiy va innovatsion parklar sifatida biznes-inkubatorlar va shu kabi boshqa tashkilotlar dunyoning rivojlangan mamlakatlarida innovatsion infratuzilmaning muhim elementlari hisoblanadi. Misol uchun, Shvetsiyada Ideon ilmiy parkida (Lund metropolisi) Technopol nomli tashkilot joylashgan bo'lib, u erda turli sohalardagi mutaxassislar ishlaydi. Innovatsion Bridge tashkiloti tadqiqot va ishlanmalarni ilgari suradi va tijoratlashtiradi. Stokgolmda, Kista Science City shahrida Sting (Stokgolm innovatsiyasi va o'sishi) deb nomlangan axborot texnologiyalari biznes inkubatori joylashgan. Ushbu biznes-inkubator eng yaxshi innovatorlar va tadbirkorlarni jalb qilish, ularga biznesni rivojlantirishda samarali yordam ko'rsatish orqali zamonaviy firmalar yaratishni qo'llab-quvvatlaydi. Bundan tashqari, Karolinska taraqqiyoti Stokgolmda Karolinska instituti tomonidan tashkil etilgan. Ushbu tashkilot Karolinska instituti tadqiqotchilari tomonidan amalga oshirilgan loyihalarni amalga oshirish uchun iqtisodiy va konsalting yordamini ko'rsatish uchun tashkil etilgan. Xalqaro amaliyot tahlili shuni ko'rsatadiki, ko'pchilik universitetlar yirik ilmiy markazlarga aylanib, ko'plab sanoat va ilmiy tashkilotlarni birlashtirgan. Ilmiy ishlanmalar bazasini shakllantirish va zamonaviy fan va ishlab chiqarishda yuqori mahsuldor mutaxassislarni tayyorlash uchun ilmiy-texnikaviy va tadbirkorlik faoliyatining faol o'zaro hamkorligi zarur. Tadqiqot institutlari AQSh innovatsion infratuzilmasining asosini tashkil qiladi. Ular mamlakatning ilmiy va amaliy tadqiqotlaridagi aksariyat tadqiqotlarini jamlagan. Ilm-fan va ta'lim muassasalari ular negizida texnoparklar tashkil etish orqali hududlarni shakllantirishda qudratli kuch vazifasini o'taydi. Stenford universitetida tashkil etilgan birinchi ilmiy-texnologik park uning faoliyati uchun qulay shartsharoitlarga ega edi, xususan, ijara haqining pastligi, venchur kapitalning mavjudligi va texnologik kompaniyalar va universitetlar bilan yaqin hamkorlik. AQShda universitetlar va xususiy kompaniyalar o'rtasida o'zaro hamkorlik

rivojlangan. Masalan, Massachusetts texnologiya instituti 300 dan ortiq tashkilotlar bilan hamkorlik qiladi. AQSh tajribasi tahlili shuni ko'rsatadiki, universitetlarda fan, ta'lim va biznesni integratsiyalash maqsadida ilmiy parklar tashkil etilmoqda. Mamlakatda innovatsiyalar transferiga katta e'tibor qaratilmoqda, bu ham universitetlar, ham xususiy kompaniyalar tomonidan amalga oshiriladi. Innovatsiyalarni Qo'shma Shtatlarga o'tkazish daromad olish va yangi ish o'rinlarini yaratishning eng muhim vositalaridan biridir. Bu borada innovatsion infratuzilma ob'ektlarini rivojlantirish va qonunchilikni takomillashtirish muhim rol o'ynadi. Bundan tashqari, AQShda innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning samarali tizimi mavjud. Innovatsion va ilmiy ishlanmalarni moliyalashtirish shartnomalar va grantlar hisobidan amalga oshiriladi. Shartnomalar va grantlar tizimi tashkilotlarga innovatsion va ilmiy-texnik faoliyatning eng ustuvor yo'nalishlarini aniqlash imkoniyatini beradi. AQShda innovatsion faoliyat va innovatsion loyihalarni moliyalashtirish usullaridan biri venchur fondlari hisoblanadi. Ilgari, hatto Apple Computers, Microsoft, Sun Microsystems, Intel kabi taniqli kompaniyalar ham shakllanish bosqichida venchur fondlari tomonidan moliyalashtirilgan. Mamlakatda innovatsion loyihalarni moliyalashtirishning yana bir vositasi ko'plab kredit dasturlari hisoblanadi. Ilmiy-tadqiqot va tajriba-konstruktorlik faoliyatini rivojlantirish va texnologik ishlab chiqarish hajmini oshirish maqsadida AQSHning ko'pgina kompaniyalari ham moliya bozori imkoniyatlaridan, ya'ni imtiyozli shartlarda kreditlar olish, keyinchalik ularni qaytarish bilan foydalanishadi. Korxonalarining innovatsion loyihalarini moliyalashtirishda ularning ishlab chiqarish jarayonida ajratilgan o'z mablag'lari manba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Boshqa munitsipal moliyalashtirish va texnik yordam dasturlari, shuningdek, biznesning barcha sohalarida innovatsiyalarni rivojlantirishga yordam beradigan hukumatning barcha darajalarida muhim miqdordagi qonunchilik, moliyaviy, soliq vositalari mavjud. Qo'shma Shtatlar innovatsion infratuzilmaning asosiy elementlarini ishlab chiqdi: bilimlarni ishlab chiqarish, texnologiyalarni uzatish, moliyalashtirish, ishlab chiqarish va o'qitish. Har bir elementning ishlashi ham davlat, ham xususiy kompaniyalar tomonidan ta'minlanadi. Rivojlangan mamlakatlarda innovatsiyalarni tijoratlashtirish mexanizmini yaratishga katta e'tibor berilmoqda. Innovatsiyalarni tijoratlashtirish - bu ilmiy va ilmiy-texnikaviy faoliyat natijalarini joriy etish va bozorga yangi mahsulot va xizmatlarni kiritish bilan bog'liq faoliyatdir. Texnologiyalarni tijoratlashtirish mexanizmi kontseptsiyasining mohiyati texnologiyalarni fandan ishlab chiqarishga o'tkazishdan iborat bo'lib, bu innovatsiyalarning barcha sub'ektlarining faol o'zaro ta'siri va intellektual mulk huquqlarini amalga oshirish bilan mumkin. Intellektual mulk huquqlarini amalga oshirish shakllaridan biri bu kichik innovatsion va bilim talab qiladigan korxonalarini shakllantirishdir. Kichik va o'rta biznes texnologiyali yo'nalishlarda ishlab chiqarishni shakllantirish va rivojlantirishga hissa qo'shishga

qodir. Zamonaviy iqtisodiyot eng muhim elementlarni aniqladi, ular axborotlashtirishdan tashqari, innovatsiyalardir. Bundan tashqari, venchur moliyalashtirish ko‘magida kichik va o‘rta biznesning innovatsion jarayoniga keng jalb etilmoqda. Kichik va o‘rta biznes dunyoning barcha rivojlangan mamlakatlari farovonligi va ijtimoiy va ijtimoiy qudratining moliyaviy asoslarini shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Kichik va o‘rta biznes innovatsiyalarning asosiy manbai bo‘lib, u o‘z navbatida yangi g‘oyalarni keltirib chiqaradi va uning rivojlanishi iqtisodiyotning innovatsion rivojlanishiga imkon beradi. Hozirgi vaqtda iqtisodiyotning tarmoqlar va tarmoqlarga an‘anaviy bo‘linishi o‘z ahamiyatini yo‘qotib, klasterli yondashuv ustuvor ahamiyat kasb etmoqda, bu esa hududning raqobatbardoshligini oshirish va iqtisodiyotni innovatsion rivojlantirishning eng samarali vositasiga aylanmoqda. Binobarin, innovatsion klasterlarni shakllantirish va rivojlantirish amaliyotini tubdan rivojlantirish so‘zsiz manfaatdor va amaliy foyda keltiradi. Innovatsion klaster - turli tashkilotlarning (sanoat korxonalari, ilmiy-tadqiqot institutlari, jamoaviy foydalanish markazlari, tadbirkorlar, shahar va viloyat hokimiyatlari, ijtimoiy tashkilotlar va boshqalar) uyushgan guruhi. Klasterni yaratish natijasi yangi g‘oyalar, bilimlar, texnologiyalar va innovatsiyalarni tarqatish tizimini ta‘minlashdir. Ta‘kidlash joizki, barcha klaster a‘zolari o‘rtasida barqaror munosabatlarni shakllantirish va rivojlantirish ixtirolarni raqobatdosh ustunliklarga ega bo‘lgan innovatsiyalarga samarali aylantirishning muhim shartidir. Xorijiy tajriba shuni ko‘rsatadiki, klasterlar dunyoning ko‘plab rivojlangan mamlakatlari iqtisodiyotini rivojlantirishda katta rol o‘ynaydi. Shunday qilib, AQSHda mintaqaviy innovatsion klasterlarni rivojlantirish iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirishning eng muhim omillaridan biri hisoblanadi. Kanadada innovatsion klasterlarni yaratish ham iqtisodiy o‘shishning asosiy shartidir. Finlyandiya iqtisodiyoti klasterlikning yuqori darajasi bilan ajralib turadi. Bugungi kunga kelib, o‘rmon xo‘jaligi, axborot va telekommunikatsiya klasterlari Finlyandiya iqtisodiyoti uchun eng muhimi bo‘lib, eksportning katta qismini ta‘minlaydi va davlat yalpi ichki mahsulotining asosiy qismini yaratadi. O‘zbekistonda davlat iqtisodiyoti va mintaqa innovatsion infratuzilmasini innovatsion shakllantirishning jahon tajribasidan foydalanish mumkin. Iqtisodiy va siyosiy rivojlanishning o‘ziga xos xususiyatlarini, shuningdek, madaniy xususiyatlarni hisobga olgan holda ma‘lum ijobiy isbotlangan yondashuvlardan foydalanish innovatsion infratuzilmaning hududiy rivojlanishini ta‘minlaydi. Binobarin, O‘zbekistonda innovatsion infratuzilmaning yuqori samarali tizimini shakllantirish uchun xalqaro tajribani, mamlakat davlat tuzilmasining o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, mintaqaviy innovatsion rivojlanishning o‘ziga xos konsepsiyasini yaratish, shuningdek, bu boradagi jiddiy rivojlanish zarur. iqtisodiy tahlil.

XULOSA Mintaqaning innovatsion infratuzilmasining tahlil qilingan xalqaro tajribasidan kelib chiqib, shunday xulosaga kelish mumkinki, O‘zbekistonda

mintaqaviy innovatsion infratuzilmani takomillashtirish uchun quyidagilarni ta'minlash zarur: - ilmiy-texnikaviy, tadbirkorlik faoliyati va davlat hokimiyati organlarini birlashtirish; - fan va ishlab chiqarish tashkilotlarining ilmiy-texnikaviy va innovatsion faoliyatini shakllantirish va rivojlantirish; - ilmiy-texnikaviy va innovatsion faoliyatni rivojlantirishga byudjetdan tashqari investitsiyalarni jalb etish; - tashqi va ichki bozorda raqobatbardosh bo'lgan innovatsion mahsulotlar ishlab chiqarishni ko'paytirish; - ilmiy-texnikaviy va innovatsion faoliyat bilan shug'ullanuvchi kichik va o'rta biznesning faol rivojlanishini rag'batlantirish; - mintaqalararo va xalqaro ilmiy-texnikaviy hamkorlikni rivojlantirish; - hududiy ilmiy va ishlab chiqarish resurslarini birlashtirish va ulardan hududni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarida foydalanish; - tashkilotlarning faol innovatsion faoliyatga o'tishi; - mahalliy va hududiy hokimiyat organlari tomonidan ichki va tashqi bozorlarga chiqish uchun yuqori texnologiyalar sohasidagi ishlanmalarni qo'llab-quvvatlash; - intellektual faoliyat natijalarini institutsional-huquqiy asosda himoya qilish.